

שאלה: אברהם אבינו נצטוו לצאת מהגולה ולבוא לארץ הקודש. תיכף בבואו בארץ ישראל הוא ירד למצרים. לא מובא במקרא ששאל את ה'. ודאי כל עניני המקרא באו לשם לימוד ותועלת. מה עלינו ללמוד מזה?

תשובה: יש כאן לכאורה חילוקי דעות בין רמב"ם ורמב"ן. המשנה (אבות, פרק ה משנה ג) קובעת כי עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם. הרמב"ם [בביאורו למשנה] עורך לפנינו החשבון, וכולל בו ענין ירידתו של אברהם למצרים. לא הרהר אברהם אחרי הקב"ה שזה עכשיו ציוה לו "לך לארץ מצרים" לבוא לארץ ישראל, והנה כבר נאלץ לעזוב מפני הרעב. מקורו של הרמב"ם הוא בפרקי דר' אליעזר (פרק כו נסיון ד).

אבל רמב"ן (על בראשית יב, ו) כותב:
"ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו. כי יש באלוהים כח לעזור ולהציל.
גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלוהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הַרְשָׁע והחטא". עכ"ל

הרב חיים שעוועל בהערותיו לרמב"ן על התורה (מהד' מוסד הרב קוק) מציין כי מקורו של הרמב"ן הוא בספר זוהר (לך לך פא ע"ב):
"אמר ר' יהודה תא חזי, כיון דנחת אברהם למצרים בלא רשו, אשתעבידו בנוי במצרים ארבע מאה שנין, דהא כתיב 'וירד אברם מצרימה', ולא כתיב 'ירד מצרים'". [אמנם, העיר רד"ל בהערותיו לפרקי דרבי אליעזר שם, ס"ק כב, שאין להכחיש כי גם בזוהר יש שיטה המצדיקה דעת הרמב"ם, והוא דברי ר' שמעון, שם בדף פג ע"א].

במה תלוי חילוקי דעות הללו לפי דברי הגמרא? התירו רובם של חז"ל (בבא בתרא צא ע"א) לצאת מארץ ישראל בעת הרעב כאשר קניית מזון היא ביוקר רב. זו לשונם:

"תנו רבנן אין יוצאין מארץ לחו"ל אלא אם כן עמדו סאתים בסלע".
אבל ר' שמעון בר יוחאי חולק!

"אמר ר' שמעון אימתי? בזמן שאינו מוצא ליקח. [=כלומר אינו מוצא היכן מוכרים] אבל בזמן שמוצא ליקח, אפילו עמדה סאה בסלע לא יצא! וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר: אלימלך מחלון וכליון [בתחילת ספר רות] גדולי הדור היו, ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו? מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ שנאמר 'ותהום כל

העיר עליהן, ותאמרנה הזאת נעמי?'. מאי 'הזאת נעמי? אמר ר' יצחק אמרו: חזיתם נעמי שיצאת מארץ לחו"ל, מה עלתה לה?"

כיצד הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ט) התייחס למחלוקת זו בין ר' שמעון וחכמים?

"אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם, ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשכון בחוצה לארץ אסור, אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין. במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר. אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס, יצא לכל מקום שימצא בו ריוח.

ואף על פי שמותר לצאת, אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כלייה למקום" עכ"ל.

חסיד צריך לקיים כמו דברי ר' שמעון בר יוחאי, ולאכול אפילו עשבי השדה לא לצאת. כדברי דוד המלך (מדרש תנחומא, פרשת ראה פרק ח): "ואף דוד נתאוה לה שנאמר 'בחרתי הסתופף בבית אלוהי, מדור באהלי רשע' (תהלים פד, יא). מהו 'הסתופף'? רבי תנחום ברבי חנילאי ורב. חד אמר: אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע אפילו יש לי פלרטין וטרקלין בחוצה לארץ, ואין לי אלא הסף בא"י, בחרתי הסתופף.

וחד אמר: אפילו לא יהא לי לאכול בא"י אלא סיפוף של חרובין, בחרתי הסתופף. הוי 'ואתן לך ארץ חמדה' (ירמיה ג, יט), ארץ שחמדו לה האבות".

ובכן הדיון אצלנו הוא אם אברהם היה כבר אז בדרגת "חסיד" (לפני שנימול, ולפני עלייתו בעשרה נסיונות). אם היה בדרגת "חסיד", שיטת הרמב"ן צודקת ולא היה לו לצאת. ואם טרם נחשב כך, הרמב"ם צודק ומותר לו לצאת.

לדעתי, זה אחד מלימודי הענין הזה.